

Avsändare:

11 februari 2021

Barnrättsbyrån

Bris

ECPAT Sverige

Maskrosbarn

Rädda Barnen

UNICEF Sverige

Skrivelse till:

Socialminister

Lena Hallengren

Vi, företrädare för barnrättsorganisationer, uppmanar Dig, Lena Hallengren, som ansvarig minister för Statens institutionsstyrelse (SiS), att omedelbart vidta åtgärder för barn placerade i SiS-hem

Inledning och bakgrund

Den 27 januari 2021 visade Uppdrag granskning sitt reportage om situationen för unga flickor placerade på en av Statens institutionsstyrelses hem, Björkbacken. Reportaget visar på allvarliga missförhållanden, dels i form av våld och sexuella övergrepp från personal, dels genom våldsamma avskiljningar och avskiljningar som används som bestraffning. Avskiljningar som dessutom ökat lavinartat.¹ Missförhållandena som visades i reportaget är tyvärr inte avgränsade till Björkbacken. På SiS-hemmet Hässleholm, som likt Björkbacken har målgruppen barn mellan 11–15 år, har exempelvis avskiljningarna ökat med 300 procent sedan 2018 enligt SiS egen statistik. Uppgifterna om missförhållanden på olika SiS-hem är tyvärr inte en nyhet för många av Sveriges barnrättsorganisationer. Barnrättsbyrån, som har arbetat på uppdrag av barn som har varit placerade på Björkbacken och andra SiS-hem, bekräftar uppgifterna. Till Bris berättar barn som är placerade på SiS-hem om oproportionerligt hårda restriktioner och om personal som uppvisar kränkande och bristande bemötande. Våld, övergrepp och andra missförhållanden påtalas också av JO:s Opcat- enhet och Statskontoret i granskningar av SiS institutioner.² Andra aktörer bekräftar också uppgifterna om maktmissbruk och övergrepp på SiS-hem, nu senast i en artikel skriven av psykologer, forskare, pedagoger och sjuksystrar som arbetat med barn placerade på SiS-hem.³ Redan 2010 publicerade Barnombudsmannen en rapport om missförhållanden på SiS med allvarliga uppgifter från barn som vittnade om våld och avskiljning.⁴ Vi hör barns vittnesmål genom media år efter år. Vittnesmål om att detta inte är en enstaka incident eller kopplat till ett enskilt SiS-hem, utan att detta ter sig vara systematiskt inom SiS.

¹ Avskiljningar utgör en särskild befogenhet som regleras i 15 §, lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Den innebär att om ett barn uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen får barnet hållas i avskildhet. Avskiljning kallas ofta isolering.

² "Myndighetsanalys av Statens institutionsstyrelse" (2020:7) från Statskontoret 113 ff

³ Debattartikel publicerad i Dagens samhälle 2 februari 2021, [Hur många larmrapporter om våld på SiS ska behövas? | Dagens Samhälle \(dagenssamhalle.se\)](https://www.dagensamhalle.se)

⁴ Barnombudsmannens rapport I.m sorry – Röster från särskilda ungdomshem (2010), [I.m sorry - Röster från särskilda ungdomshem \(2010\) - Barnombudsmannen](https://www.barnombudsman.se)

Kritik från FN:s barnrättskommitté och åtgärder som har vidtagits

I FN:s barnrättskommittés senaste granskning av Sverige uttrycktes en oro över barns situation på institution och barnrättskommittén uppmanade Sverige att bland annat omgående upphöra med avskiljning för alla barn och att förbjuda avskiljning av barn i lagstiftningen.⁵ Sverige granskas nu igen av FN:s barnrättskommitté där kommittén bland annat har ställt frågan om vilka åtgärder Sverige har tagit för att förbjuda avskiljning av barn.⁶ 2018 beslutades om ändringar i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU⁷ i syfte att stärka rättssäkerheten vid genomförandet av särskilda befogenheter.⁸ I samband med lagändringen sa regeringen att de på sikt helt ville avskaffa möjligheten att avskilja barn på ungdomshem.⁹ Trots detta går antalet avskiljningar i motsatt riktning, sedan 2016 har antalet avskiljningar fördubblats inom ungdomsvården vilket är mycket allvarligt då avskiljning endast ska användas om det är särskilt påkallat. Både nyligen publicerad forskning och SiS egenkontroller visar att avskiljningarna till stor del handlar om brister i bemötande och kompetens och att en majoritet hade kunnat undvikas. Dokumentationen i samband med avskiljningarna visar att det ofta saknas en proportionalitetsbedömning. Barn berättar för Barnrättsbyrån om oproportionerliga avskiljningar, till exempel utlösta av att ett barn inte vill gå och lägga sig, eller är ledset för att hen inte får ringa hem till sin mamma.

Sverige har sedan den senaste granskningen av Sveriges barnrättskommitté 2015 antagit barnkonventionen som svensk lag, ett beslut där Du som minister har varit en viktig drivande kraft. Det är ett enormt viktigt steg i att säkra barnets rättigheter. Sverige var även ett av de första länderna som 2016 anslöt sig till att bli ett vägvisarland mot våld mot barn.¹⁰ Sverige har med andra ord tagit på sig att vara ett föregångsland i icke-våld mot barn. Att barn placerade på en statlig institution utsätts för våld och övergrepp är inte förenligt med de ambitioner Sverige som land står för, och barnets rätt till frihet från våld enligt artikel 19 i barnkonventionen.

Du, i egenskap av socialminister, justitieminister Morgan Johansson och SiS generaldirektör Elisabet Åsbjörnsson Hollmark, har presenterat behov av reformer inom SiS där fokus varit på säkerhet kring placering av dessa barn. Bland annat har initiativ tagits till differentierade säkerhetsklasser¹¹ samt meddelande om tillsättning av en översyn av lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU).¹² Regeringen har visserligen tillsatt vissa andra initiativ som inte fokuserar på säkerheten på SiS-hem, såsom uppdrag till Socialstyrelsen att utveckla en vårdform som integrerar ungdomshem och psykiatri. Men dessa initiativ är för få för att möta behoven av förändringar utöver säkerheten och reglering av LSU.

⁵ FN:s barnrättskommittés concluding observations 6 mars 2015, CRC/C/SWE/CO/5, stycke 26 (a)

⁶ FN:s barnrättskommittés granskning av Sverige, frågor ställda till regeringen 23 juli 2020 som ska besvaras senast den 30 juni 2021, CRC/C/SWE/QPR/6-7, fråga 17

⁷ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

⁸ Prop. 2017/18:169

⁹ Sveriges radio, publicerad 7 februari 2018, <https://sverigesradio.se/artikel/6881163>

¹⁰ [Sweden | End Violence \(end-violence.org\)](https://www.end-violence.org/)

¹¹ Beslut meddelades om höjd säkerhetsnivå på två SiS-hem den 18 januari 2021 av SiS generaldirektör Elisabet Åsbjörnsson Hollmark och socialminister Lena Hallengren [Pressträff med Lena Hallengren gällande Statens institutionsstyrelse \(SiS\) - Regeringen.se](https://www.regeringen.se/press/2021/01/presstraff-med-lena-hallengren-gallande-statens-institutionsstyrelse-sis-regeringen-se)

¹² Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). Regeringen meddelade av en översyn av LSU avses tillsättas på presskonferens den 20 januari 2021 av justitieminister Morgan Johansson och Rasmus Ling, rättspolitisk talesperson för MP, [En översyn av regleringen om sluten ungdomsvård - Regeringen.se](https://www.regeringen.se/press/2021/01/en-oversyn-av-regleringen-om-sluten-ungdomsvard-regeringen-se)

Ditt ansvar

SiS är en statlig myndighet med uppdrag att bedriva individuellt anpassad tvångsvård för några av samhällets mest utsatta barn. Missförhållandena som råder rör inte samtliga SiS-hem och vi känner till delar av verksamheter som fungerar bra. Några av oss barnrättsorganisationer samarbetar med SiS för att stärka deras barnrättsarbete, genom exempelvis utbildningsinsatser. Men, där det brister inom statens egen verksamhet för samhällets mest utsatta barn, måste den som är ytterst ansvarig för verksamheten agera och markera att inga former av våld mot barn under några omständigheter får fortgå.

Nu måste regeringen visa att man ser allvaret och att barnkonventionen som svensk lag förpliktigar. Det är inte ett frivilligt åtagande utan en skyldighet. Våldet som barn har utsatts för i statens egen verksamhet är inte enstaka fall utan ett systematiskt problem som kräver kraftfulla åtgärder från politikens håll. Vi förutsätter att detta är prioriterad fråga för Dig som socialminister likt andra initiativ som Du har tagit gällande barns behov av skydd och stöd, exempelvis översynen av LVU, den så kallade Lex Lilla hjärtat-utredningen.¹³ Vi barnrättsorganisationer efterfrågar nu följande tre åtgärder:

1. Att Du som ytterst ansvarig för Statens Institutions Styrelse omedelbart tar ansvar och meddelar att Du ska vidta åtgärder för att garantera att barn inte utsätts för någon form av våld från personal anställd på statens egna institutioner. Vi förväntar oss en tydlig signal om att inget barn får utsättas för våld inom SiS verksamhet. Varje barn som är placerad på en institution och riskerar att utsättas för våld räknas. En signal från Dig om att barnets rättigheter även gäller dessa barn kan inte vänta.
2. Behovet av en oberoende klagorättsmekanism för barn placerade på institution är uppenbar. Sverige har tidigare fått kritik för avsaknad av en oberoende klagorättsmekanism för barn placerade på institution. FN:s barnrättskommitté har nu ställt frågan till Sverige i den pågående granskningen, hur Sverige säkerställer att barn har tillgång till en oberoende klagorätt på institutioner som SiS.¹⁴ Den interna klagomålshandlingen på SiS eller handlingen av klagomål hos Inspektionen för vård och omsorg (IVO) lever idag inte upp till kraven om en oberoende klagorätt. Möjligheterna för barn att överklaga beslut om avskiljning till förvaltningsrätt har ur ett barnrättsperspektiv stora brister vad gäller de faktiska möjligheterna för barn att överklaga ett sådant beslut i praktiken. Regeringen måste tillsätta en utredning om rätten till en oberoende klagorättsmekanism ska säkerställas, genom exempelvis tillsättande av oberoende observatörer på SiS-hemmen med uppdrag att trygga barnets rättigheter och säkerhet. Regeringen måste även se över barns faktiska möjligheter att överklaga beslut till domstol. Barn som vill överklaga beslut till förvaltningsrätt måste alltid garanteras ett ombud, få information och känna sig delaktiga i sin egen process.
3. Vi efterfrågar ett förbud mot den särskilda befogenheten avskiljning i LVU. Ändringar i lagstiftningen om särskilda befogenheter i LVU från 2018 var ett viktigt steg i att stärka rättssäkerheten för barn. En lagstiftning som reglerar barns rörelsefrihet och ytterst syftar till att skydda och ge stöd till barn i väldigt utsatta situationer, måste granskas noggrant

¹³ Regeringens tillsättning av uppdrag för att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas vid beslut om tvångsvårdens (LVU) upphörande, Lex Lilla hjärtat, [Utredningsuppdrag \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/utredningsuppdrag)

¹⁴ FN:s barnrättskommittés granskning av Sverige, frågor ställda till regeringen 23 juli 2020 som ska besvaras senast den 30 juni 2021, CRC/C/SWE/QPR/6-7, fråga 17

och alltid utmanas om lagstiftningen inte tillämpas i enlighet med lagstiftarens intentioner. Avskiljning är ett ytterst starkt maktmedel. De berättelser vi får höra från barn om sin placering på SiS-hem och statistiken om en lavinartad ökning av avskiljningar talar om att lagändringen 2018 som syftade till öka rättssäkerheten inte fungerar såsom den var tänkt.

Så länge avskiljningar finns som en möjlig åtgärd kommer den tvångsåtgärden att användas och incitamenten för att i grunden förändra arbetssätt och attityder inom den statliga ungdomsvården blir inte tillräckligt starka. De senaste årens statistik över antalet avskiljningar visar med eftertryck hur viktigt det är att frågan om mänskliga rättigheter ständigt är i fokus i en sluten miljö där insynen är begränsad. Det vore ytterst olyckligt om lagstiftningen fortsatt ger utrymme för användandet av tvångsåtgärder som två internationella kommittéer pekar ut som oacceptabla. Vi efterfrågar därför ett svar från Dig kring hur planen ser ut för att följa barnkonventionen och förbjuda användandet av avskiljning som en särskild befogenhet i barn- och ungdomsvården.

Nu måste Sveriges regering visa allvar med att barnkonventionen gäller i praktiken, även för de barn som är inlåsta på institution och i mest behov av skydd, stöd och behandling. Rättigheterna gäller här och nu. Vi ser fram emot en dialog gällande de nödvändiga åtgärder som nu krävs från Dig som minister, ytterst ansvarig för SiS.

Elin Wernquist, generalsekreterare Barnrättsbyrån

Magnus Jägerskog, generalsekreterare Bris

Anna Karin Hildingson Boqvist, generalsekreterare ECPAT Sverige

Elin Hågeby Caicedo, generalsekreterare Maskrosbarn

Helena Thybell, generalsekreterare Rädda Barnen

Pernilla Baralt, generalsekreterare UNICEF Sverige